



La vita è bella Amintiri din copilărie și adolescență

Articol preluat cu consimțamentul revistei Baabel.

Am 68 de ani și sunt un pensionar destul de activ și de curios.

Într-o bună zi m-a dus gândul la câteva momente care mi-au rămas încrustate în memorie, momente în care puteam să mor sau care mi-ar fi putut schimba complet cursul vieții și al carierei, dar și scene hazlii și clipe de fericire, satisfacție și bucurie, clipe care au dominat în viața mea. Aș vrea să vă împărtășesc câteva din acele gânduri – desigur că unii dintre cititori au trăit și ei momente asemănătoare.

Scriu despre o copilărie și o adolescență fericite, chiar dacă au fost umbrite uneori de sărăcie, riscuri luate de prisos, eșecuri și deziluzii. Eșecurile tinereții le privesc astăzi fără regrete, iar succesele îmi amintesc de o tinerețe fericită a unei generații care poate a cunoscut lipsuri materiale, câteodată chiar foamea, dar se simțea liberă și norocoasă fiindcă nu s-a născut cu mai puțin de zece ani în urmă, pe vremea războiului și a Holocaustului. Povestea mea cuprinde amintiri legate de oameni de toate neamurile și vârstele, mai ales de prieteni, colegi și profesori și de locuri care mi-au rămas întipărite în memorie, în special orașelul meu natal, Marghita, din județul Bihor. Astăzi Marghita este un orașel frumos și curat, dar pe vremuri era poreclită “*Șarghita*” (*sár* în limba maghiară înseamnă noroi). Și totuși Marghita își avea farmecul ei...



La începutul anilor 1950 viața evreilor din Marghita era activă și intensă. Noi locuiam în curtea sinagogii, a cărei poartă de fier mi s-a închis odată pe degetul mic. Și acum se mai vede cicatricea. După ce ne-am mutat, locuința din curtea sinagogii au primit-o bunicii mei. Din când în când mai dormeam la ei și noaptea aveam un vis constant, că ies pe veranda lor plină de flori și urinez pe ele. Simțeam o căldură plăcută, mai ales în mijlocul iernii, dar era groaznic de rece când mă trezeam dimineața, ud până la gât.

În acei ani, când încă nu eram la școală, curtea sinagogii forfotea la sărbătorile evreiești. Aproape toți supraviețuitorii Holocaustului din Marghita, cam 200 din cei peste 2000 care au fost deportați la Auschwitz veneau de sărbători. Copiii chiuiau și se jucau veseli. La cinci ani părinții m-au dat la școala evreiască(*heider*) ca să învăț idiș și puțină religie, deși ei erau atești. Am rezistat acolo doar două săptămâni. Nu-mi plăcea că totul trebuia memorat fără să înțeleg, dar mai ales dacă nu tăceai chitic sau dacă făceai năzdrăvăanii, *șamesul* (omul de serviciu) Ițic îți dădea peste degete cu nuiua. După două săptămâni, mama m-a scos din *heider* și asta m-a făcut fericit pentru prima oară în viață.

Apoi au început marile emigrări pe care le urmăream cu jind și cu invidie de-aproape, fiindcă tata, având un scris frumos, completa formularele de emigrare ale multor evrei care plecau. După marile emigrări, mai ales după ce am împlinit 13 ani (*Bar Mițva*), tata m-a luat cu el la *șil* (sinagogă în idiș) pentru simplul motiv că nu era *minian* (zece bărbați pentru a ține rugăciunea). Îmi plăcea la *șil*, acolo mă simțeam bărbat și mai ales “se lăsa” la urmă cu niște prăjiturile și un *ștamperli* (păhărel) de pălincă bună.

Majoritatea prietenilor mei erau creștini. În toată copilăria și adolescența mea am simțit doar de trei ori manifestări de antisemitism. Prima dată a fost în excursia la Ada-Kaleh, despre care voi scrie mai încolo. În timpul excursiei un băiat ungur m-a întrebat dacă sunt catolic sau reformat. Era derutat de numele meu cu rezonanță maghiară, Ezri, care putea avea rădăcini în cuvântul *ezer*, ceea ce în limba maghiară înseamnă o mie. (De fapt Ezri este un nume pur ebraic care înseamnă “ajutorul meu” și pe care l-am primit probabil de la un strămoș originar din Egipt care s-a stabilit în Transilvania. Era un nume foarte rar în România, mai erau doar câțiva veri de-ai bunicului la Oradea. Unii au rămas în România, alții au emigrat în Israel sau în Germania.) Când i-am spus băiatului că sunt evreu, a strâmbat din nas și n-a mai vorbit cu mine.

A doua a fost la școala medie. În mijlocul unei altercații copilărești un coleg mi-a strigat “jidanule”. Am fugit după el în clasă ca să-i ard câteva, dar profesorul de muzică, Dl. Hârja, m-a prins de ureche ca să-mi ardă el câteva. Numai că Hârja era un om drept. Când a aflat despre ce era vorba l-a pedepsit pe coleg, nu pe mine.

Ultima manifestare de acest gen a fost la ora de matematică a profesorului suplinitor, Dl. Artin. Din întâmplare întârziaseam, ceea ce se întâmpla foarte rar. El m-a întrebat de față cu toți colegii: “Ai sosit, bă, palestinianule?”. Cred că voia să spună “jidanule”, dar fiind membru de partid, probabil se temea de repercursiuni. De fapt profesorul nu era prea tare la geografie. Evreii emigrau spre Israel, nu spre Palestina.

Câțiva dintre profesorii mei de la școala medie și din liceu mi-au rămas în memorie și mi-au fost dragi fie pentru că erau foarte deștepți, cum era profesorul de chimie, care ni se adresa cu dumneata, domnule și domnișoara, sau pentru că erau hazlii, cu sau fără voia lor. Domnul Țiglea, profesorul de chimie, era foarte amabil, dar în același timp și foarte sever și știa materie cu grămada. Mi-a plăcut și profesorul de educație fizică, Dl. Kósa, un român plin se mândrie, deși era din tată ungur. Dirigintele nostru, Dl. Demeter, era un om cu suflet cald, era pentru noi ca un tată. De diriginte mă leagă o poveste amuzantă. În prima zi de liceu ne-a adunat pe toți în clasă pentru ceva care ar fi putut simboliza primii muguri ai democrației în România. Ne-a cerut să ridicăm mâna toți cei care voiau să învețe engleza, apoi toți care voiau să învețe germana. Elevii au votat egal pentru cele două limbi. “Și-acum,” a declarat dirigintele, “toți o să învățați limba rusă!”

Profesorul de geografie, Dl. Gustuș, un anti-rus fervent, era amuzant involuntar. Era în 1968, după invazia Cehoslovaciei. De obicei Dl. Gustuș scotea la tablă câte o “victimă” care tremura de frică. În fața clasei era o hartă mare a României. Profesorul îi cerea să arate cu indicatorul hotarele țării. De frică, copilul mai trecea cu indicatorul dincolo de granița cu Rusia. La vederea acestui sacrilegiu, Dl. Gustuș devenea isteric, țipând “Porc de câine, vrei să vinzi țara rușilor?”. Era ca un erou din piesele lui I.L. Caragiale.

Riscurile le-am trăit încă de la început, fiindcă m-am născut prematur. Apoi, când aveam trei ani, singurul meu frățior, un bebeluș blond cu ochii albaștri, Pistike (Ștefan), a murit de pneumonie la vârsta de trei luni.

Cea mai vie amintire pe care o păstrez din perioada preșcolară a fost ziua când a murit “Tătucu” Stalin. Aveam vreo doi ani și țin minte că educatoarea ne-a cerut să ne sculăm în picioare în semn de doliu. Doisprezece ani mai târziu, în 1965, ne-au scos din cinematograful în timpul unui film – murise tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Am crescut jucându-ne cu “mingi de fotbal” făcute din cârpe. Cred că *ruguceam bine lopta* (loveam bine mingea – pe ardeleneste) și îmi rupeam din când în când puținele haine pe care le aveam. Banii de buzunar îi câștigam, împreună cu bunul meu prieten Oscar (care mai trăiește și astăzi la Marghita), adunând potcoave, cuie și alte vechituri pe care le vindeam la fier vechi. Mai făceam *ghișeft* și cu timbre. În vacanțele de vară lucram la beton, la construcții de drumuri. (Oscar a rezistat mult mai mult ca mine la această muncă grea.) În pauza de prânz mergeam la mine acasă și mama ne dădea supă de vișine (*megyleves*) rece, din dulapul frigorific răcit cu bucăți mari de gheață vândute de un căruțaș. Am mai lucrat și la DCA, încărcând lână de oi în vagoane. Uneori ațipeam pe mormanul de lână...

De sărbători, poștașul, un Țigan simpatic și respectuos, bătea la ușă ca să ne binecuvânteze și să primească un ciubuc. La un moment dat eram atât de nevoiași încât nu mai deschideam ușa, de rușine că nu mai putem să-i dăm bacșiș. Numai tata lucra și fiind un contabil incoruptibil, trăiam din micul lui salariu. Chiar și de sărbători mâncarea era puțină. Mama gătea trei bucăți de carne de pui (două aripi și o pulpă), câte una pentru fiecare dintre noi. Să mă ierte cititorii evrei religioși, dar în acele vremuri delicatesa pentru mine era o felie de pâine neagră cu untură de porc, pe care presăram sare și boia. Pe-atunci se mai găsea pâine proaspătă – la un moment dat a dispărut, fiindcă “se mânca prea mult” și era nesănătos... A apărut dieta “sănătoasă” a lui Ceaușescu: pâine uscată, lapte albăstrui (diluât) și parizer care până ajungeai acasă se făcea verzui (dietă “vegetariană”). Și totuși eram mulțumit, chiar fericit că aveam ce mânca și aveam prieteni cu care să mă joc.

Deși eram săraci, tata era (și este și astăzi, la 93 de ani) un om de o moralitate exemplară. Nu numai la servicii, unde era contabil șef și refuza să fie corupt și să delapidaze, dar și în viața de toate zilele. Îmi amintesc că odată am găsit pe stradă un plic cu două sute de lei. Tata a ieșit pe stradă să caute persoana care pierduse banii. Era o muncitoare tânără care tocmai primise salariul. Plângea în hohote, așa că nici nu și-a găsit răsuflarea să-i mulțumească tatei că i-a restituit banii.

Mai târziu a început să lucreze și mama, iar starea noastră materială s-a îmbunătățit simțitor.

Când aveam cam șase ani, mergeam cu trotineta să iau apă la o fântână arteziană. Până s-a umplut căldarea mi s-a furat trotineta. A fost prima mea “tragedie” și am plâns mult după prima (și ultima) mea trotinetă.

După câțiva ani mi s-a furat și bicicleta, așa că atunci când Oscar m-a invitat să urcăm cu bicicleta până la Carei (un urcuș de vreo 20 de km), am “împrumutat” *bițoagla* lui Radu, un alt prieten de-al meu. După excursie i-am restituit-o împreună cu scuzele de rigoare.

Când am împlinit 13 ani (*Bar-Mitzva*), tata a cumpărat primul televizor, un Rubin, de marcă rusească. Cu greu prindea două stații, dar era ceva nou. Mă așteptasem la un cadou personal, dar eram mulțumit și cu acest cadou comun care aducea cultură în casă.

Au trecut anii și pubertatea bătea la poartă. M-au dat afară din corul școlii fiindcă vocea mi se schimba în mod imprevizibil în timp ce cântam: când sopran, când bariton.

În timpul liceului, fiind bun la matematică (deși eram la umană), dădeam ore particulare de matematică elevilor de la liceul fără frecvență. Răsplata era un prânz sau o cină. Când eram la liceu, petreceam serile colindând ore în șir cu Zsemlye Oscar, Costrut Radu, Stanciu Nicolae (care este cititor de Baabel), Abrudan Liviu, Moș Nelu și alți prieteni, pe strada principală a Marghitei, pe care cineva o poreclise “*Tróger Placz*” (Piața vagabonzilor). Ne exersam cunoștințele jucând trivia la geografie și istorie sau stăteam în Parcul eroilor, singurul parc din Marghita, care avea la intrare o statuie în memoria eroilor sovietici eliberatori. Cu toții citeam mult și discutam aprins despre Kant, Schopenhauer, Hegel și Lessing. Citeam și citam din poeziile lui Rainer Maria Rilke și Eminescu. Până și varianta obscenă a scrisorii a treia o știam pe de rost. Adeseori cântam câte ceva acompaniați la ghitară. Odată ne-am așezat pe o bancă în parc, tocmai vizavi de sediul partidului. Se pare că muzica noastră de “avangardă” îi deranja pe tovarăși, așa că au trimis un milițian să facă ordine. Pe milițian îl știam cu toții, îl chema “Țaplicu”, fiindcă rareori, când trecea vreo mașină prin Marghita, el o oprea și începea să-i scrie un raport, spunându-i șoferului “Io Ț-o facu, io Ț-aplicu”, (adică “Eu îți fac raportul și eu ți-l aplic”). Treaba se rezolva dacă Țaplicu primea zece lei. Așa cum scriam, Țaplicu s-a apropiat de noi răcnind: “Bă, ce zdrăngăniți la troaca aia cu *hure* (corzi pe ardeleneste)!” Instinctiv ne-a apucat râsul, la care Țaplicu s-a năpustit pe noi spunând: “Dacă mai râdeți odată am să vă F... direcția cu pulanu ăsta!” Pulanul era un fel de ciomag de cauciuc, instrumentul de lucru al unor milițieni de atunci. De data asta ne-am cam speriat și l-am urmat cu toții (eram cinci sau șase) pe Țaplicu la sediul partidului. Spre norocul nostru, unul din gașcă era rudă cu un membru de partid sus-pus, așa că am fost eliberați imediat. După acest incident, Țaplicu ne lăsa să zdrăngănim în voie.

Seara, după ce terminam rondurile pe *Tróger Placz*, ne așezam pe o balustradă lângă cinematograful cu numele original: “Cinema” sau în limba maghiară,

“Mozi”. Era un loc strategic, fiindcă pe-acolo treceau fetele. Cele frumoase nu prea ne luau în seamă; ele umblau cu băieți mai în vârstă. Toți băieții din gașcă eram virgini, până când o doamnă profesionistă ne-a “eliberat”, contra zece lei (de la fiecare).

Pe la 16 ani am început să învăț acorduri la ghitară, după ureche. Se pare că aveam pe-atunci o voce plăcută. Am moștenit-o de la tata, care avea o voce splendidă de bariton și știa să cânte arii din opere. Din păcate fumatul i-a cam tocit vocea. Am înființat un “band” împreună cu Oscar și cu Radu. Cunoșteam numai aproximativ textele beatleșilor și ale unor formații italiene (I Dik Dik) și latino-americane (Los Paraguayos), așa că de multe ori eram nevoiți să cântăm pe limba “Esperanto à la Marghita”. Destul de repede am devenit populari și făceam câte un bănuț la nunți și la revelioane. La nunțile din satele din jurul Marghitei (Petreu, Abrămuț, Iteu...) mergeam cu căruța. Se mai întâmpla ca în timpul nunții să fie un scurtcircuit și să fim nevoiți să cântăm *unplugged*. Din entuziasm, mai rupeam câte-o hură (coardă) la ghitară, ba odată am și spart bateria prietenului meu Weiss Ervin care trăiește de mulți ani în Israel. Aceasta este încă o ocazie să-mi cer scuze pentru paguba pe care i-am produs-o. Sper că Ervin citește Baabel.

La nunțile unde cântam pe vremea liceului și a studenției am început să “culeg folclor”. Am aflat de exemplu că sătenii români din jurul Marghitei foloseau cuvântul *scoacă* pentru brânză, *sămătyișe* pentru smântână, *luher* pentru lucernă, *țangalăi* pentru clopoței, *moșini* pentru chibrituri, *cătyingan* pentru încetișor, etc. Când îi enervai, îți spuneu “*Māncitye betyeşigu*”, adică “Să te mănânce boala”, sau “*Nu tye mocoşî, mănçeți fenye nărilè*”, adică “Nu te încăpățina, că o să-ți mănânce dracul nările”. Ori, în loc de “Doamne ferește!” spuneau “*Tulai doamnye!*” Unele cuvinte se trag din limba maghiară. Un cuvânt interesant era “*fotogyină*”, adică petrol. Am speculat că etimologic, cuvântul putea proveni din limba greacă: *Photon* – *Genea*, adică generator de lumină. Nu am găsit nicăieri această explicație, dar poate am omis vreo sursă...

Nu mai țin minte cine m-a învățat să joc șah, poate tata. Cu timpul am câștigat campionatul liceului, al orașului Marghita și pe urmă al facultății de medicină din Timișoara. La 16 ani m-au trimis la campionatul județean de șah la Oradea. Am luat autobuzul, dar cam prin mijlocul drumului a trebuit să merg urgent la toaletă. La prima oprire l-am rugat pe șofer să mă aștepte cinci minute. Iar șoferul – dus a fost! Împreună cu geanta mea cu mâncare și hainele mele de schimb. Am făcut pe jos ultimii 30 de km până la Oradea. Acolo m-am calificat doar până la semifinale, fiindcă la acel campionat participau mulți tineri care învățaseră șah în mod sistematic și nu “după ureche” ca mine.

În timpul școlii elementare și al școlii medii de două ori era să mă înec. Prima oară în lacul *Bánya* din Marghita. Numele lacului înseamnă “mină” în limba maghiară, pentru că se afla pe locul unei vechi mine inundate. Am fost salvat

de niște necunoscuți. Ca pedeapsă că m-am dus la lac, deși nu aveam voie, tata mi-a rupt chiloții de baie. A fost cea mai aspră pedeapsă pe care am primit-o vreodată de la părinții mei. A doua oară era să mă înec făcând baie în Barcău, râul local din Marghita. Era după ploaie și râul era “nervos”. Țin minte că o tinerică frumușică m-a tras afară din apă ținându-mă de păr. În loc să-i mulțumesc, mă uitam ținând la sânii ei frumoși, înveliți într-un costum de baie sumar.

Am participat la două excursii organizate de școală. Prima era un tur al României cu trenul. Aveam vreo 14 ani. Fiindcă m-am înscris abia în ultima zi, banii i-am dat profesorului însoțitor, care (literalmente) i-a băgat în buzunar, așa că circulam fără bilet de tren. La fiecare oprire trebuia să cobor ca să nu mă prindă controlorul și urcam înapoi exact când trenul pornea. Într-una din stații am alunecat, spre norocul meu profesorul m-a prins de mâini și m-a tras în tren. Am ajuns undeva în Munții Apuseni, nu mai știu unde și am făcut o excursie pe jos. Era după ploaie și terenul era alunecos. Urcam muntele pe o potecă îngustă și deodată am alunecat la vale. Din fericire, după vreo zece metri m-am împotmolit într-un tufiș. Am multe amintiri frumoase din acea excursie făcută acum 54 de ani. Ce țară frumoasă este România!

Insula Ada Kaleh (Insula Fortăreață în limba turcă) a fost impresionantă. Pentru prima oară în viață am mâncat înghețată cu alune. I-am cumpărat tatei două pachete de țigări Mărășești, producție a insulei. În 1699 insula a fost ocupată de otomani și de atunci era populată mai ales de turci. Ceea ce m-a frapat era că majoritatea turcilor vorbeau fluent... maghiara! Probabil că aceasta se datora ocupării insulei de către austro-ungari în 1813. Ce păcat că în 1970 acel colț de rai a fost scufundat!

Din Craiova îmi amintesc un singur lucru – mâncarea a fost groaznică. Să mă ierte cititorii care locuiesc în Craiova!

Apoi am ajuns într-un alt loc feeric, Poiana Brașov. Alături era un lac, unde a avut loc ce-a treia “tentativă de înec”. Am sărit în lac cu gândul să-l traversez înot și să ajung în zona turistică. După vreo 100 m am simțit sub burtă niște plante acvatice. Îmi era tot mai greu să înot, dar eram în mijlocul lacului. Am făcut un efort supraomenesc și am ajuns extenuat la mal. Încă o dată viața mi-a atârnat de un fir de păr.

Pe urmă am ajuns la Lacul Roșu, apoi la Piatra Neamț. Mai aveam vreo 20 de lei în buzunar. Eram cu un prieten și eram la o vârstă la care voiam să facem pe grozavii. Am îmbrăcat o bluză multicoloră, mi-am pus ochelarii de soare și am intrat nonșalanți într-un hotel. Ne-am dus direct la bar. Vorbeam numai limba maghiară, ca să părem turiști... Am comandat o înghețată cu frișcă și toți banii mi s-au dus. Ne-am întors la Marghita obosiți și infomețați, dar fericiți.

A doua excursie am făcut-o cu liceul în 1968. Aveam aproape 17 ani. Clujul m-a impresionat foarte mult, mai ales grădina botanică. Atașez două fotografii din

timpul vizitei noastre. Eram cu prietenii mei Kleinman Ștefan(Piști) care trăiește în Israel și Moldovan Octavian (Tavi) care stă la Oradea. În ambele poze eu sunt cel în cămașă albă, cu un băț în mână. Băiatul din dreapta mea, tot în cămașă albă, este actualul preot Marin Ioan (Mălinaș) din Viena. Piști apare la stânga pozei cu ochelari de soare, iar Tavi apare cu mine în ambele poze. Din păcate nu-mi amintesc numele celorlalți din poză. De atunci n-am mai vizitat Clujul. Sper să-l revăd la anul, cu ocazia întâlnirii Baabelienilor!



